

Л.Е. Довбня, Т.І. Товкайло

**СЕМАНТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СПІЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ
ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЯКОСТЕЙ ТА
ОЦІНОК У РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

У статті розкривається сутність семантичних змін російських прикметників, що позначають елементарні якості та оцінки, у зіставленні з українськими, починаючи від праслов'янської епохи і закінчуючи сучасним станом досліджуваних лінгвістичних систем. Для аналізу автори виділили сім праслов'янських за походженням лексем (*новий, цілий, гарний, червоний, холодний, сухий*) зі списку, складеного американським лінгвістом М. Сводешем, до якого входять одиниці основного словникового фонду, що позначають реалії дійсності, які мають місце в кожній мові незалежно від культурної історії нації – її носія. У статті висвітлюється семантична еволюція зазначених лексем, аналізуються основні семантичні процеси, які призводять до трансформацій, та їх наслідки. Звертається увага на спільні й відмінні особливості, що мають місце у близькоспоріднених мовних системах. Аналіз охоплює тривалий період (від праслов'янської епохи до сучасної), що спонукало авторів статті до залучення значного масиву лексикографічних видань: етимологічних, історичних і сучасних тлумачних словників російської та української мов.

Ключові слова: прикметники, елементарні якості та оцінки, семантичні зміни, основний словниковий фонд, російська мова, українська мова.

Л.Э. Довбня, Т.И. Товкайло

**СЕМАНТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБЩЕСЛАВЯНСКИХ
ЛЕКСЕМ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЭЛЕМЕНТАРНЫЕ КАЧЕСТВА И
ОЦЕНКИ, В РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ**

В статье раскрывается сущность семантических изменений русских имен прилагательных, обозначающих элементарные качества и оценки, в сопоставлении с украинскими, начиная от праславянской эпохи и заканчивая современным состоянием исследуемых лингвистических систем. Для анализа авторы выделили семь праславянских по происхождению лексем (*новый, целый, хороший, красный, холодный, сухой*) из списка, составленного американским лингвистом М. Сводешем, в который входят единицы основного словарного фонда, обозначающие реалии действительности, имеющие место в каждом языке независимо от культурной истории нации – ее носителя. В статье освещается семантическая эволюция указанных лексем, анализируются основные семантические процессы, которые приводят к трансформациям, и их последствия. Обращается внимание на общие и отличительные особенности, имеющие место в близкородственных языковых системах. Анализ охватывает длительный период (от праславянской эпохи до современной), что побудило авторов статьи к привлечению значительного массива лексикографических изданий: этимологических, исторических и современных толковых словарей русского и украинского языков.

Ключевые слова: имена прилагательные, элементарные качества и оценки, семантические изменения, основной словарный фонд, русский язык, украинский язык.

L.E. Dovbnia, T.I. Tovkaylo

**SEMANTIC TRANSFORMATION OF COMMON SLAVIC LEXEMES
DENOTING ELEMENTARY QUALITIES AND EVALUATIONS IN
RUSSIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES**

In this article we examine the nature of semantic transformations of Russian adjectives denoting elementary qualities and evaluations in comparison with Ukrainian adjectives, from primitive Slavonic period to the current state of

studied linguistic systems. The authors selected seven lexical units of primitive Slavonic origin (*new, entire, beautiful, red, cold, dry*) from the list compiled by American linguist M. Swadesh, which includes the units of basic vocabulary fund, denoting the reality of life which exist in every language regardless of the cultural history of the nation - its bearer. The attention of this article is focused on semantic evolution of the mentioned lexical units, the major semantic processes leading to transformation and their consequences are analyzed. The authors reveal common and distinctive features existing in closely-related language systems. The analysis covers a long period (from primitive Slavonic Period to nowadays), that incited the authors to enlist a large amount of lexicographical publications: etymological, historical and modern explanatory dictionaries of the Russian and Ukrainian languages.

Keywords: adjectives, elementary qualities and evaluations, semantic changes, basic vocabulary, Russian, Ukrainian.

Список литературы

1. Шрамм А.Н. Очерки по семантике качественных прилагательных / А.Н. Шрамм. – Л. :ЛГУ, 1979. – 134 с.
2. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х томах / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986–1987.
3. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. в 2-х томах / ред. Л.Л. Гумецька. – К. : Наукова думка, 1977–1978.
4. Словарь русского языка в 4-х томах / гл. ред. А.П. Евгеньева. – М. : Русский язык, 1981–1988.
5. Словарь української мови в 4-х томах / упоряд. Б.Д. Грінченко. – К. : АН УРСР, 1958–1959.
6. Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка в 2-х томах / А.Г. Преображенский. – М. : ГИС, 1959.
7. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка в 3-х томах / И.И. Срезневский. – М. : ГИС, 1958.

8. Словарь современного русского литературного языка в 17-ти томах. – М. – Л. : АН СССР, 1950–1965.
9. Словник української мови в 11-ти томах. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
10. Степанян Т.Р. Воздушной арфы легкий звон / Т.Р. Степанян // Русская речь. – 1986. – №1. – С. 56–61.
11. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Изд-во иностр. лит., 1960. – 500 с.
12. Стехина В.Н. Семантическая синестезия в русских поэтических текстах начала XX века / В.Н. Стехина // Материалы II Международного семинара «Славянская культура в современном мире (изучение и преподавание в иноязычной аудитории)». – К., 1991. – С. 61–62.
13. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові / Д.Г. Гринчишин. – К. : Наукова думка, 1965. – 112 с.
14. Словарь русского языка XI–XVII веков. Вып. 1–17. – М. : Наука, 1975–1991.
15. Вольф Е.М. Метафора и оценка / Е.М. Вольф // Метафора в языке и тексте / Отв. ред. В.Н. Телия. – М., 1988. – С. 52–65.
16. Довбня Л.Е. Особливості семантичних змін якісних прикметників в українській мові / Л.Е. Довбня // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. статей. – 2008. – Вип. 15. – С. 150–152.
17. Довбня Л.Е. Семантична еволюція праслов'янських лексем на позначення форм і величин в українській та російській мовах / Л.Е. Довбня, Т.І. Товкайло // Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнар. наук. конф. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 166–168.